

НИКОЛАЙ ХАЙТОВ
МИТОВАТА ЖАЛБА

chitanka.info

Срещнахме се в парка, край почивния дом на баните. Пристигнал бях там с ранния влак, по тъмно. Повъртях се в гаровата чакалня, но ми се стори спарено и душно вътре, та предпочетох да се разходя навън. Тръгнах по широката трепетликова алея, приближих до една пейка и тъкмо се наках да седна, забелязах, че на нея имаше човек. Загърнат в кожуха си, той сякаш бе заспал. Помислих, че е някой одрямал се пътник и го докоснах лекичко:

— За влака ли, побратиме?

— А... не, почивам — смутено отговори той. — От почивната съм, но не можах да заспя, та поизлязох малко, да ме поусуче вятърът.

Седнах до него, запалих цигара, побързах и нему да предложа.

— Не пуша — отказа той, — оставих го. И без това ме души нещо извътре, а вкарам ли и дим... хич ме няма. Не знам — въздъхна непознатият, след като помълча. — Едни ми викат, че е гръдна жаба, други — нерви: и на докторите брадвата не удря на едно място. Ако мене питаш — не е ни едното, ни другото.

Гласът му беше странно тих и несигурен. В тоя глас и в цялата му прибулена в мрака вдървена фигура имаше нещо, което ме накара да потръпна. Почаках да продължи, но той като да беше отново задрямал.

— От що е тогава болката ти? — опитах се да го предизвикам.

— Дълга е за разказване — разшава се той, — пък и не зная дали ще ти допадне: не е ни песен, ни приказка, а тегло; не онова тегло, дете трепне снагата, а... душата. Тегло от страх. Онова боли, че преболи, а това държи влага за много години — започна той като на себе си, повлечен от вълнението, което го обхвана. — Тоя страх ми навлече майка ми. Родна майка — не мащеха. Жека я викаха. На семейството ни — Жекини, а на мене — Жекин Мито, макар че баща ми и сега е жив. В село и нему викаха Жекиния и тъй си го знаят. Земята, що е земя, едвам ли е усетила, че и той ходи по нея: толкова е кротък и мек, че и на мравето прави път. Затова пък старата беше... огън! Инак телесно беше слаба — в зобилница да я побереш. А имаше едни сивозеленикави очи — втрени ли ги в тебе, с бургия сякаш те провърта. Хората се пазеха да я срещнат, когато отиваха сутрин на работа. Бравар ако е — ще се пореже, ако е чифчия — я на вол ногата ще претроши, я палешника ще загуби. А беше лакома... много лакома за почит и слава. Душа даваше да похвалят нещо нейно. Ако са волове

у нея, трябваше да са най-добрите, ако ще е платно — да е най-бяло. Баща ми чак на Плевенския панаир е пращала чифт волове да съеши. У дома всичко минаваше през ръцете ѝ, та и женилките. Да не сгреша някой брат да вземе грозна жена! „Жекина снаха“ щом е — да е най-хубавицата.

И защо беше залетяла по тая опуствяла хубост, кога нямаше по лицето си грам от тоя божи дар — не зная. То беше цялото саде уста. Покрай тая ѝ уста не личаха ни носът, ни брадицата — клонче нос като кокоши нокът, а брадицата... колкото да подпира долната ѝ бърна да не повисне. Викаха ѝ на подбив Жека Жабата. Сто декара от първака на земята бе дал някога баща ѝ на баща ми само и само да стисне очи, да я не гледа в устата, а в ръцете. Кой знае пък... може и оттам да идеше тая ѝ лакомия за хубост, заради която и мене зачерни.

Хабер си нямах за тая, дето ми взеха — първата. Харесала ѝ беше, че е гиздося; тя пращала годечари, тя — момари... Ожени ме. Не щеш ли, на момата меракът ѝ бил другаде; залиня, стопи се и се помина, горката, преди да е износила булчинските си пера.

Измина някое си време и подуших, че на друга една е метнала око, но тоя път я изпреварих. Имах си едно комшийско чедо на сърце и взех, че си го доведох една вечер у дома; и без това вдовиците в наше село ги венчаваха в къщи, на крината.

Не беше булката ми дотам хубавица, но беше пътна и блага жена. Погаждахме се, дечинки си изчувахме и хубаво щяхме да си доживеем, да не беше старата. Като рече веднъж: „Грозна е, край мене я не ща“ — отсече. Молих ѝ се, ръцете ѝ целувах — нищо не помогна. Взех, че се преместих у дома в плевнята, но и там не ме остави на мира. Къде как ме срещне по двора и ме заяде: „Остави я бре, тутманико, напъди я бре тая грозотия!... Отрови я макар опуствяла и снахата, друга ще ти доведа!“ „Ма не виждаш ли каква ми е работна и кротуша, каква ми е добра? Защо я хулиш и чумосваш, защо сърцето ми ядеш?“ Пък тя: „Мене, кай, снаха ми трябва — слънце, да се пукне това проклето село от завист, пък за работа — да са живи волове и будали мъже.“

Месеци минаха, години се търколиха — не се остави проклетницата от тия люти приказки. Че остави приказките, ами по едно време като ме притисна: „Или я оставяй, или стъпка няма да наследиш от имота ми. Ще го харижа на калугерите, а на тебе — драм, тъй да знаеш!“

Друг на мое място, по-корав, щеше да намери колай и на това, ама аз съм се метнал на баща си — мекошав: ни сърцето ми даваше да си оставя жената, нито пък имах кураж да зарежа старата и да се махна от имота ѝ. Нали не знаех друго освен земята: ни книга, ни занаят. Държах се все за нея като слепец за тояга, да не пукнат децата ми от глад.

Тъй ме е разпъвала старата проклетница на кръст — между хляба и сърцето. Ден не е минавало да ми не капне зехирец и всичко се е събирало тука — вътре... Кой да е знаел, че някога на децата ми ще бъде целият селски кър, да не бера тия страхове, да си гледам женицата, да имаме живот до века.

Моето тегло претеглих, та го знам, а какво е било ней на душата — тя си е знаела. Аз, колко да е — мъж; завъртя ли петаче по джобовете, отбия се в кръчмата и пийна, изкашлям някоя псувня и ми олекне. А тя, сирота, ни баща, ни майка, ни... за света мъж, да седне веднъж да я разговори. Биваше ме за работа, но приказка да сменя човешка с жена си — хич ме нямаше. А трябвало и то; щом не можеше да погледне в сърцето ми, за да види, че цялото е нейно, а и нямаше как в шепа да ѝ го покажа — трябваше да ѝ разкажа, да ѝ дойде кураж, да потърпи. Трябвало, но езика ми е направил господ комай не за приказки, а хапките ми да брои. Затова и тегля...

Човекът изпъшка, повдигна яката на кожуха и раменете му потръпнаха. На изток небето побледняваше, а звездиците гаснеха една по една. Татък нейде, по железопътната линия, кихна локомотив, претрака товарен влак и затихна. Затихнал беше и шепотът на неспокойните трепетлики над главите ни. Сякаш и те бяха заслушани в разказа на нещастника.

— А каква жена беше, какво златно сърце имаше! — продължи той поривисто, отприщил парливите спомени на воля. — Да текнеха сълзите, дете е изплакала, полето можеха да напоят. Да помислиш, че се е страхувала зарад имота — не. Свикнала беше тя на сиромашията, ратайкиня е била от дете и това не я плашеше. И за себе си не мислеше толкова — изтръпнала беше на хули и клетви, — но жалеше мене, дръвника, че се бия с акъл, на два огъня напечен, та само крееше и съхнеше като яребица, устрелена от сокол.

Помня, веднъж бях отървал от хищника една — жива и здрава, две перца ѝ беше само отронил, а ни кълвеше, ни вода пиеше. Посеद्या

настръхнала под коша и умря, попарена от страх. Та и жена ми — избледня челото ѝ, засиняха тънки жилчици по него. Очите ѝ само останаха едри, каквито си бяха у моминство, но и те завехнали.

Тая жалба я надви. И без това колата ѝ, види се, е била претоварена, а една вечер, като ѝ казах, че имам гръдна жаба — съвсем я смазах. Плахна се, горката, погледна ме, като да не беше ме виждала, а сетне сведе очи към пода и вече не повдигна, сякаш тя бе виновна. Вечерта помълчахме и си легнахме. Дремнал съм някое време и се събудих. Гледам я в полумрака — коленичила до одърчето на децата, поизметнала главата си назад, а раменете ѝ потреперват ли, потреперват от плач. Не намерих тогава думица да ѝ кажа, да я попитам защо. Отскубна ми дяволът езика, зашлеви ме през очите, та не видях, че това е било прощаване.

Застяхах се на другата сутрин да вървя на пазар. Слезе и тя в обора, да ми наоглави конете. Повъртя се край мене, засуети се, па по едно време грабна ръката ми да я целува. „Чакай, мари... защо?“ „Нищо, кай, стопанино... за добър час“ и фукна навън, че старата се показва на прага и взе да чумосва: „У-у-у-у, ненаситници разлигавени... Не виждаш ли бре, тутманико, че гледа да ти вземе огъня, да не налетиш на някоя по-блага из града?...“

Стъмни се пред очите ми, па смъкнах капистрата да я перна през устата, но жена ми, види се, разбра, та се извърна и ме погледна: лицето ѝ беше преbledняло като платно, а очите ѝ не даваха да посегна.

Емнах тогава конете, дано разплискам някъде из пътя мъката от сърцето си, но не успях. Остана си да ме дави през целия ден. Олекна ми малко чак като се врекох, че ако се върна довечера жив и здрав, утре — жената в колата и... накъдето ми видят очите. Сметох колкото пари имах по джобовете си, та купих една шарена забрадка, да я зарадвам, милата, с армаган. Сетих се... но беше късно.

Гласът на човека одрезгавя, потръпна и се скъса. Вятърът смяташе край нас последните остатъци от мрачината и скимтеше, заплетен в трънаците на живия плет, като да се канеше на отбрулените по земята есенни листа. Те потреперваха от уплаха и прелитаха в краката ни на завет.

Повдигнах глава да видя лицето на моя събеседник, но той се извърна, та мярнах само заострения профил на носа и провисналата

гънка край зле очертаните му, въздебели устни.

— Цигара имаш ли? — попроси неочаквано той.

Дадох му да запуши. Засмука с такава страст, като че от тези глътки дим зависеше всичко.

— Да не ти повреди? — пожалих го.

Той помълча, докато изпуши цигарата, и тогава чак продължи:

— Пожар където е минал, димът не вреди... Мене такава болка ме болеше, когато я заварих мъртва, че прегорях сърцето ми на главня, та стана пусто и празно като пепелище... Метнала се беше в гераня и кога се върнах от пазар, тъкмо я бях извадили: сресана, с бяла пъточка по средата, а лицето ѝ — възбледо, но спокойно. Очите ѝ, прибулени малко, но отворени — жадни сякаш за оная блага думица, дето никога не чу.

Отиде си тя, а мене налетя ястребът — дертлият, — че като сграби сърцето ми в нокте — кълва го, кълва, та капчица кръв не му остави. Ходех като в несвят; накъдето сянката ми, натам и аз. На два пъти ме ловиха край гераня — запътил се бях нататък... при нея. Не помогнаха доктори, та ме изпратиха на аязмо в нашенския манастир „Свети Кузма“. Три нощи пролежах там на студените плочи, докато светият втаса да ме подкове с тоя ишиас, дето ме е изкривил сега. Насмалко да ми угаси свецицата, да помогне на старата и мене да зарови. Но писано било да ме изпревари тя.

Случи се, че през оная година духнаха на старото под опашката, а наскоро след това беднотията се съеши да се труди над земята общо. Омешах се и аз с народа, че ми ставаше по-леко между хора. Тръснах и страховете за опустялото наследство, дванайсет години дето ме давиха. Виждах, че има за мене, за децата ми и внуците поле без синур. Нямаше от какво да се плаша и не се плаших, докато живя майка ми, но тя взе, че се разсърди на света, дето ѝ позакачиха нивиците, и умря. Такава жена беше, че на адовия праг, дето се вика, не ме забравила, та повикала баща ми и завецала „На внуците — по един парцел, другото изяж и изпий, а на оная, нашия тутманик — ни педя!“

Помислих, че като се помина тя, всичко ще забравя, пък то стана обратно: махна се от очите ми, за да влезе в ума. Денем я не мислех толкова, но през нощта не ми даваше да въздъхна. Дремна от привечер, па се събудя посред нощ и впуля очи в тавана. Бре пъшкай и се върти, бе подлагай ниско и високо — нищо не помага. Пламне ми главата,

натисне ме притъга и все ми се чини, че в стаята е тя, старата. На съвест съм и зная, че са я заровили, а усещам, че е вкопала очите си в гърба ми и не смея да помръдна. Седял съм тъй закован по цели нощи, а в гърдите ми се валя таралеж и пръстите ми леденеят, докато съвсем изтръпна. Така, докато прибелеят прозорците и се разсъмне. Стана тогава смазан, като че съм минал през тепавица.

Някое време все така. Умълчах се. Прибули ме отново старата мъгла и пак запоглеждах към кладенеца. Усетиха ме хората, па пошушнаха, види се, на председателя на стопанството, та веднъж ме извика: „Решили сме, кай, да те направим гледач на добитъка. Там и ще спите с още един в стаичката, за дружина.“

Стопли ме човекът, пък и ми се падна един чейнелия побратим... Цяла нощ мели като воденица, докато ми стъпи на клепките, та заспя. През нощта пробудя ли се, аха-а да ме натисне страшното, но чуя хъркането на „дружината“. То не беше хъркане като хъркане, а цяла нощ като да се канеше да засвири на гайда: сменя пискуните, опитва гайдуницата, запушва и отпушва ручилото и не оставя ни жив, ни мъртъв да припари.

Тъй прекарах лятото. Помъкна ме залисията около добитъка, дойдох малко на себе си. Като свършихме гроздобера, викна ме отново председателят и ми бутна в ръцете една карта за почивка: „Пилей се на бани, да оплакнеш страховете от сърцето. Ние сме, каже, много инвалиди от «доброто» старо време, но ти си най-тежко ранен, та върви да се оправяш лека-полека, че ни трябваш.“

Топлата вода вярно, че оплакна ишиаса на „Свети Кузма“, та вече не боли дотам, но ще оправя ли сърцето си — не знам — въздъхна Мито и замълча.

Беше се вече разсъмнало. Вятърът, откопчил се от трънаците, връхлетя на листето, подбра го, повъртя го в шепата и духна, та го попиля нататък из полето. Откъм почивната замърдаха и долетя сигнал на камбанка. Мито оправи яката на кожуха си и стана.

— Ще вървя — разстъпи се той, — викат ни на закуска. Хайде сега сбогом, па прощавай! — засуети се виновно и подаде ръка, поизвърнат малко, да не забележа мокрите следи под очите му.

Сбогувахме се и той се понесе към почивната като отбрулен есенен лист.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.